LABORATORIUM 8

WERYFIKACJA HIPOTEZ STATYSTYCZNYCH

PARAMETRYCZNE TESTY ISTOTNOŚCI

WERYFIKACJA HIPOTEZ

Hipoteza statystyczna –jakiekolwiek przypuszczenie dotyczące populacji generalnej- jej poszczególnych parametrów lub rozkładu

Hipoteza statystyczna

PARAMETRYCZNA
(parametryczne testy istotności)
precyzuje wartość parametru
w rozkładzie populacji gen.

NIEPARAMETRYCZNA
(nieparametryczne testy istotności)
orzeka o typie rozkładu

TESTY ZGODNOŚCI
Sprawdzają hipotezę , że populacja ma określony typ rozkładu .

TESTY SPRAWDZAJĄCE CZY 2 PRÓBY POCHODZĄ Z JEDNEJ POPULACJI

Standardowy przebieg procedury weryfikacyjnej

Reguły postępowania przy weryfikacji hipotez są określane mianem **testów statystycznych**

1. **Sformułowanie hipotezy zerowej i alternatywnej**

Hipoteza zerowa (H_0) - Jest to hipoteza poddana procedurze weryfikacyjnej, w której zakładamy, że różnica między analizowanymi parametrami lub rozkładami wynosi zero. Przykładowo wnioskując o parametrach hipotezę zerową zapiszemy jako:

$$H_0\colon \theta_1 = \theta_2$$

Θ_2 –znane (hipotetyczna wartość)

Hipoteza alternatywna (H_1) - hipoteza przeciwstawna do weryfikowanej. Możemy ją zapisać na trzy sposoby w zależności od sformułowania badanego problemu:

$$H_1\colon \theta_1 \neq \theta_2 \qquad H_1\colon \theta_1 > \theta_2 \qquad H_1\colon \theta_1 < \theta_2$$

2. Wybór statystyki testowej

$$x_\theta = x(x_1, x_2, \ldots, x_n, \theta_1, \theta_2)$$

Wyznaczamy pewną funkcję wyników z próby losowej,

i wyznaczamy jej rozkład przy założeniu, że hipoteza zerowa jest prawdziwa. Funkcję x_θ nazywa się **statystyką testową** lub **funkcją testową**.

Standardowy przebieg procedury weryfikacyjnej

3. Określenie poziomu istotności α

Na tym etapie procedury weryfikacyjnej przyjmujemy maksymalne dopuszczalne prawdopodobieństwo popełnienia **błędu I rodzaju**, który polega na odrzuceniu hipotezy zerowej wtedy, gdy jest ona prawdziwa. Prawdopodobieństwo to jest oznaczane symbolem **α** i nazywane **poziomem istotności.**

Na ogół przyjmujemy prawdopodobieństwo bliskie zeru, ponieważ chcemy aby ryzyko popełnienia błędu było jak najmniejsze. Najczęściej zakładamy poziom istotności $\alpha=0.05$, czasem przyjmuje się np. $\alpha=0.01$; $\alpha=0.1$

4. Podjęcie decyzji

Wyznaczoną na podstawie próby wartość statystyki porównujemy z **wartością krytyczną testu.** Jeżeli wartość ta znajdzie się w **obszarze krytycznym**, to hipotezę zerową **należy odrzucić** jako nieprawdziwą. Stąd wniosek, że prawdziwa jest hipoteza alternatywna. Jeżeli natomiast wartość ta znajdzie się poza obszarem krytycznym, oznacza to, że **brak jest podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej**.

Stąd wniosek, że hipoteza zerowa może, ale nie musi, być prawdziwa, a postępowanie nie dało **żadnych** dodatkowych informacji uprawniających do podjęcia decyzji o przyjęciu lub odrzuceniu hipotezy zerowej.

OBSZAR KRYTYCZNY

Obszar krytyczny- obszar znajdujący się zawsze na krańcach rozkładu. Jeżeli obliczona przez nas wartość statystyki testowej znajdzie się w tym obszarze, to weryfikowaną przez nas hipotezę H_0 odrzucamy. Wielkość obszaru krytycznego wyznacza dowolnie mały poziom istotności α, natomiast jego położenie określane jest przez hipotezę alternatywną.

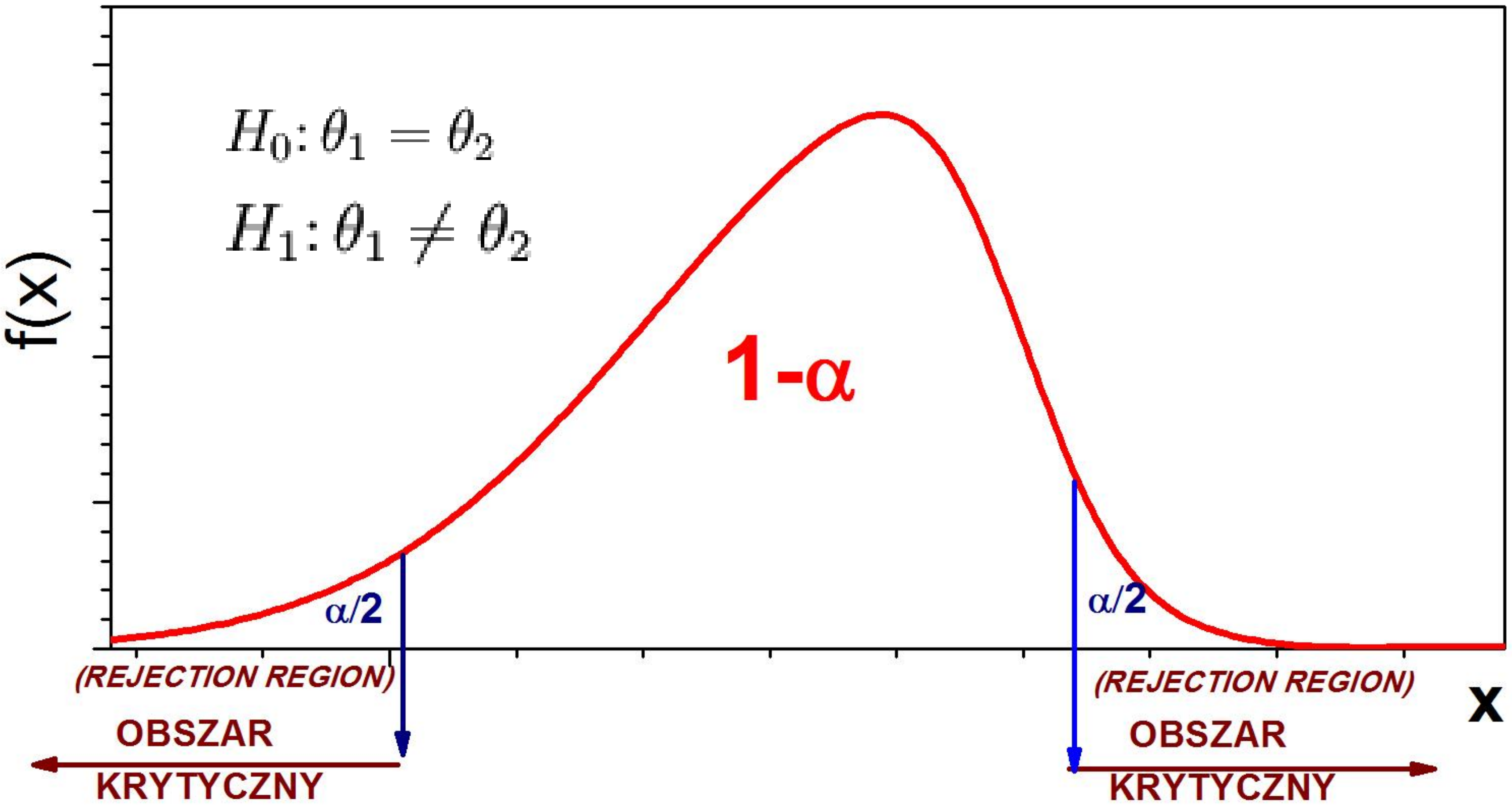

DWUSTRONNY OBSZAR KRYTYCZNY

test **dwuśladowy** *(two-tail test)*

DECYZJE

Obszar krytyczny od pozostałej części rozkładu statystyki oddzielony jest przez tzw. **wartości krytyczne testu** czyli wartości odczytane z rozkładu statystyki przy danym α, tak aby spełniona była relacja zależna od sposobu sformułowania H_1.

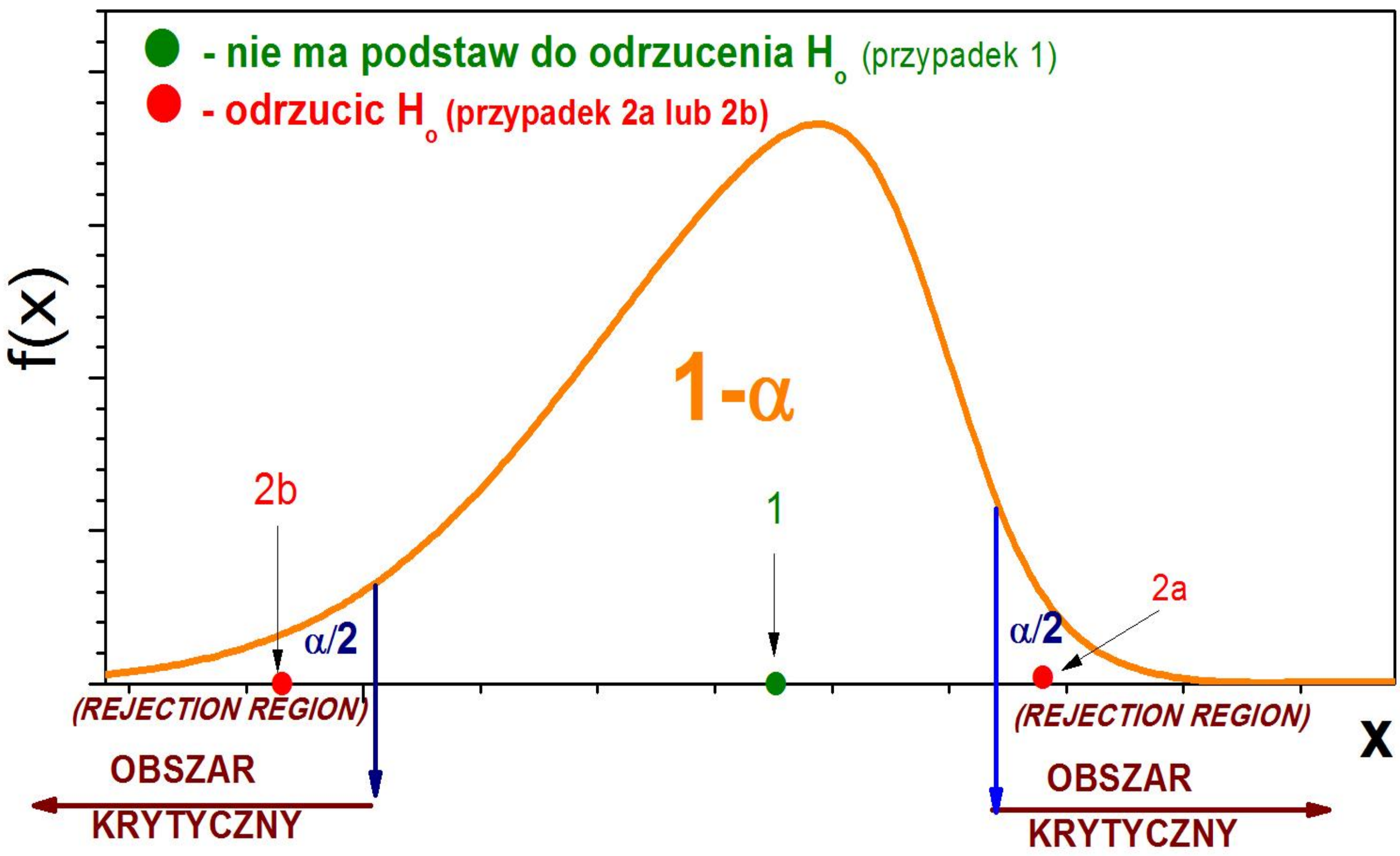

OBSZAR KRYTYCZNY

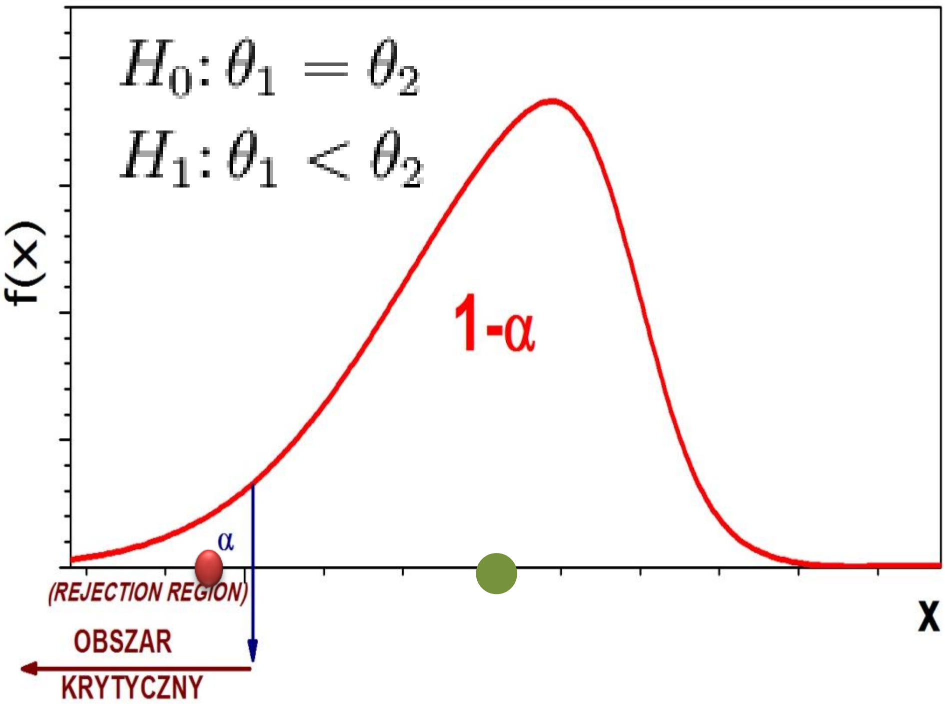

LEWOSTRONNY
OBSZAR KRYTYCZNY
Test **jednośladowy**
(*one- tail test*)

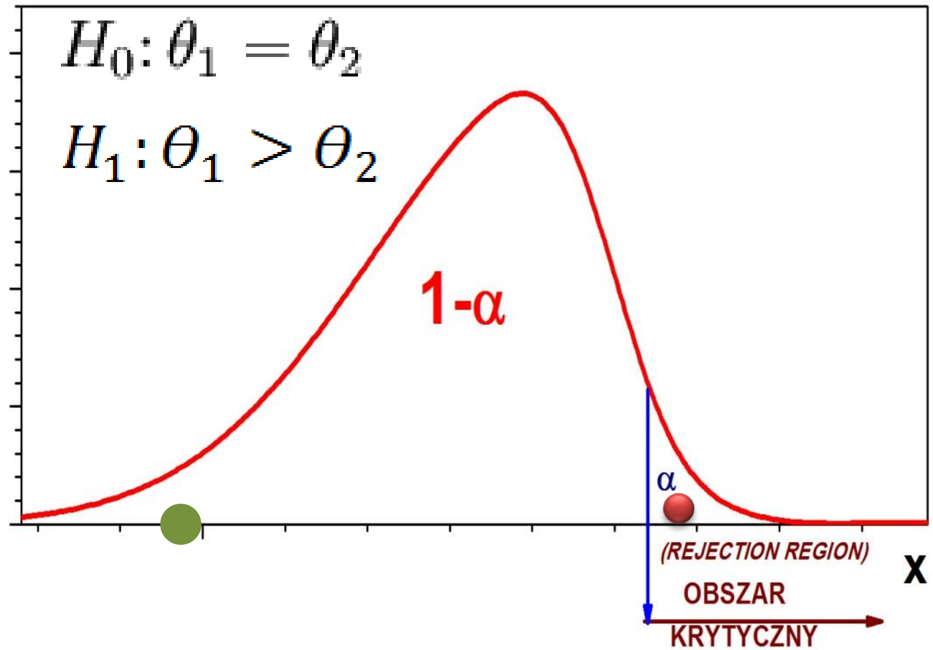

PRAWOSTRONNY
OBSZAR KRYTYCZNY
Test **jednośladowy**
(*one- tail test*)

H_o odrzucić, przyjąć H1

H_o nie ma podstaw do odrzucenia

TESTY DLA WARTOŚCI ŚREDNIEJ POPULACJI (znane σ)

Przypadek 1. Populacja generalna ma rozkład normalny N(μ, σ); **odchylenie standardowe σ jest znane.** Na podstawie n-elementowej próby sprawdzić, hipotezę: $H_o : \mu = \mu_o$ (μ_o-hipotetyczna wartość) wobec hipotezy alternatywnej: $H_1 : \mu \neq \mu_o$.

Rozwiązanie: Statystyka testowa: $z = \dfrac{\bar{x} - \mu_o}{\sigma}\sqrt{n}$ ma rozkład N(0,1) , **dwustronny obszar krytyczny**

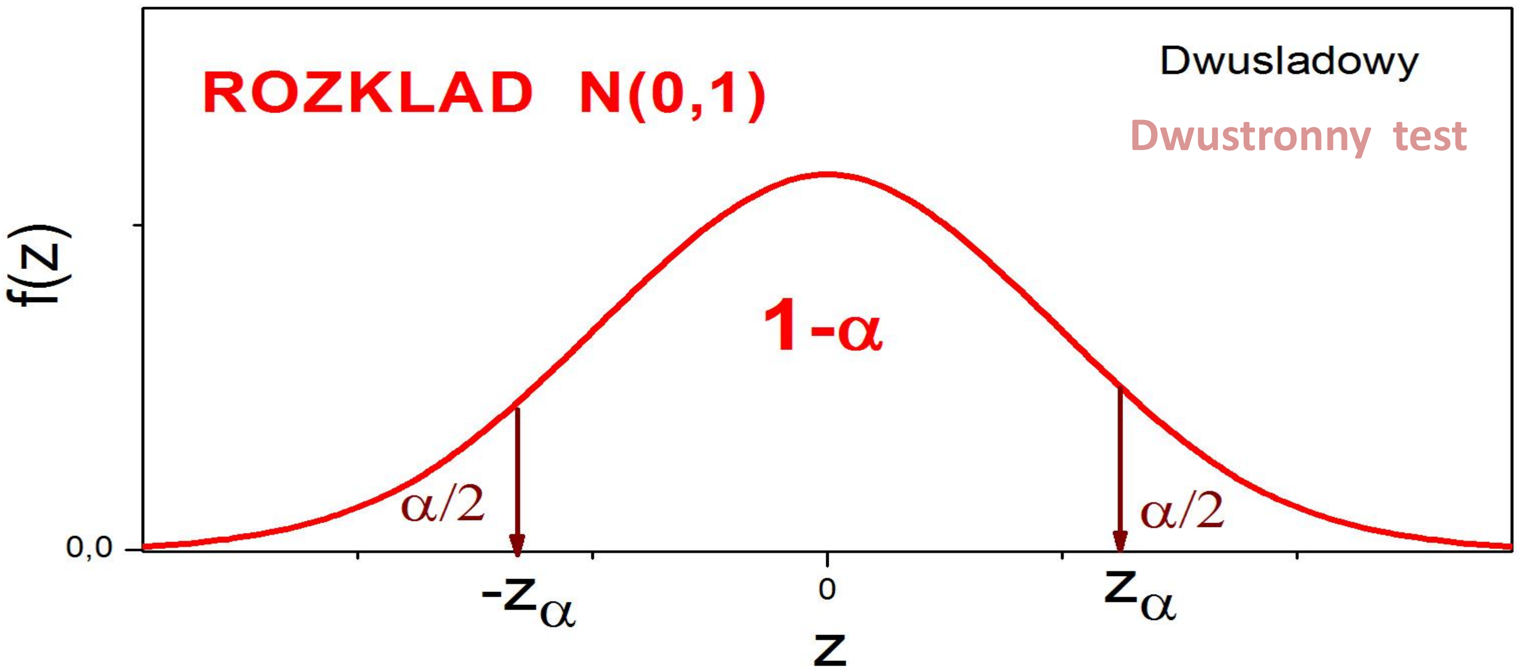

Dla $H_1 : \mu > \mu_o$ lub $H_1 : \mu < \mu_o$ zastosować **prawostronny** lub **lewostronny** test, odpowiednio.

TESTY DLA WARTOŚCI ŚREDNIEJ POPULACJI (próba duża)

Przypadek 2.

Populacja generalna ma rozkład normalny N(μ, σ) lub dowolny inny; odchylenie standardowe σ jest nieznane. Na podstawie dużej próby $n \geq 30$

sprawdzić, hipotezę: $H_o : \mu = \mu_o$ (μ_o-hipotetyczna wartość) wobec hipotezy alternatywnej: $H_1 : \mu \neq \mu_o$.

Rozwiązanie: Statystyka testowa:

$$z = \frac{\bar{x} - \mu_o}{s}\sqrt{n-1}$$

ma rozkład N(0,1)dwustronny obszar krytyczny (dalej postępować jak w Przypadku 1.

H_o odrzucić, przyjąć H_1

H_o nie ma podstaw do odrzucenia

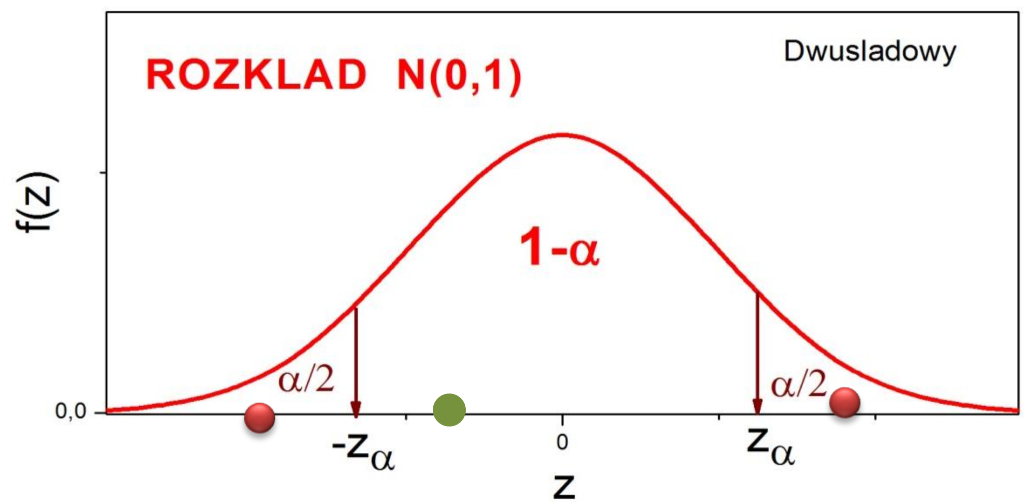

TESTY DLA WARTOŚCI ŚREDNIEJ POPULACJI (próba mała)

Przypadek 3.

Populacja generalna ma rozkład normalny N(μ, σ) ,odchylenie standardowe σ jest nieznane. Na podstawie małej próby (n <30) sprawdzić, hipotezę: $H_o : \mu = \mu_o$ (μ_o-hipotetyczna wartość) wobec hipotezy alternatywnej: $H_1 : \mu \neq \mu_o$.

Rozwiązanie: Statystyka testowa: $t = \frac{\bar{x} - \mu_o}{s}\sqrt{n-1}$ ma rozkład t-Studenta z k=n-1 stopniami swobody, dwustronny obszar krytyczny.

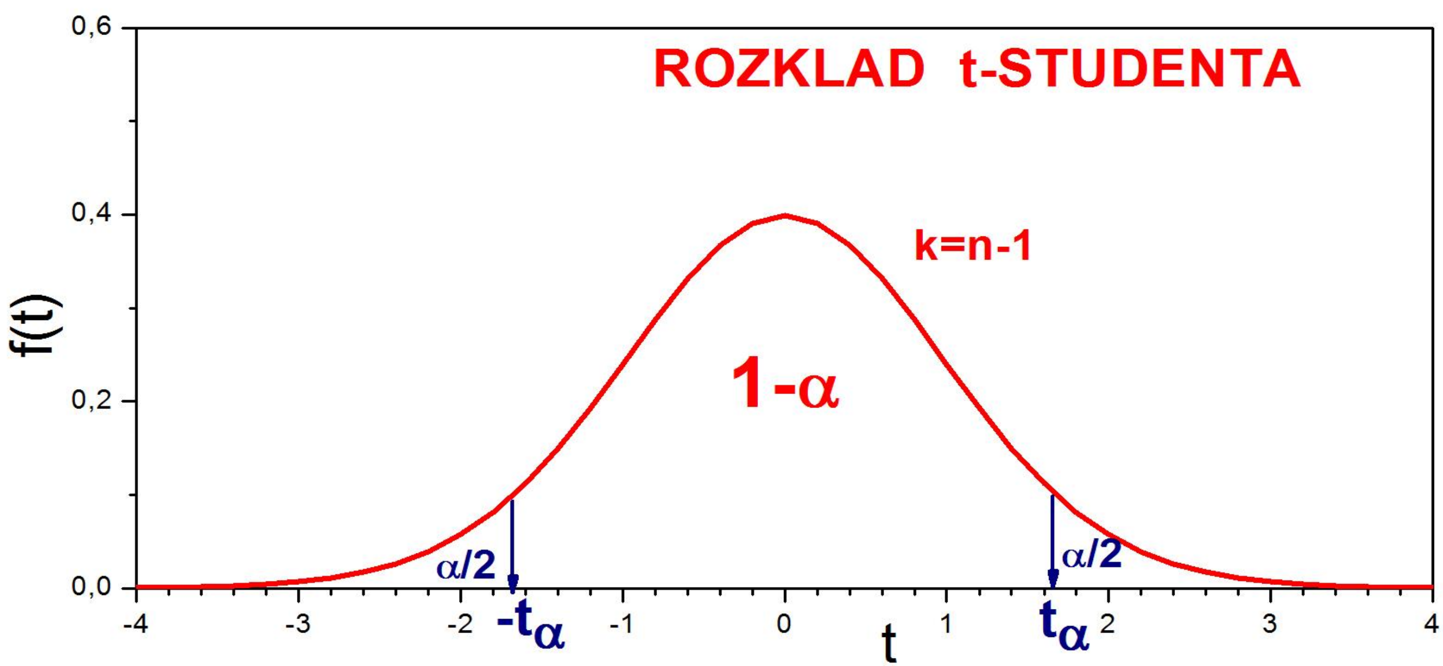

WARYFIKACJA HIPOTEZ dla μ:

$H_o : \mu = \mu_o$ (μ_o-hipotetyczna wartość)

$H_1 : \mu \neq \mu_o$ lub: $\mu > \mu_o$ lub: $\mu < \mu_o$

Dane: próba losowa: $P^{(n)}$, poziom istotności: α

PRÓBA LOSOWA $P^{(n)}$

$$z = \frac{\bar{x} - \mu_o}{\sigma}\sqrt{n}$$

Gdy: **σ znane** (jest to słuszne też dla małej próby)

Próba duża

$$z = \frac{\bar{x} - \mu_o}{s}\sqrt{n-1}$$

Gdy: **σ nieznane TYLKO dla dużej próby**

Mała (n <30)

$$t = \frac{\bar{x} - \mu_o}{s}\sqrt{n-1}$$

σ nieznane dla małej próby

Z_α N(0,1) : ROZKLAD.N.S.ODW

prawdopodobieństwo :

a) **Test dwustronny** ($H_1 : \mu \neq \mu_o$) : α/2

b) **Test jednostronny** ($H_1 : \mu > \mu_o$ lub : $\mu < \mu_o$) : α

t_α : ROZKLAD.T.ODW

Stopnie swobody: **k=n-1,** prawdopodobieństwo:

a) **Test dwustronny** ($H_1 : \mu \neq \mu_o$) : α/2

b) **Test jednostronny** ($H_1 : \mu > \mu_o$ lub : $\mu < \mu_o$) : α

WARYFIKACJA HIPOTEZ dla DWÓCH POPULACJI

$H_o : \mu_1 = \mu_2$

$H_1 : \mu_1 \neq \mu_2$ lub: $\mu_1 > \mu_2$ lub: $\mu_1 < \mu_2$

Dane: próby losowe: $P(n_1)$ i $P(n_2)$ poziom istotności: α

PRÓBY LOSOWE $P(n_1)$ i $P(n_2)$

Próby duże

$$z = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{\frac{\sigma_1^2}{n_1} + \frac{\sigma_2^2}{n_2}}}$$

Gdy: **σ_1 i σ_2 znane** (jest to słuszne też dla małej próby)

$$z = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}}}$$

Gdy: **σ_1 i σ_2 nieznane TYLKO dla dużej próby**

Małe (n <30)

$$t = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{\frac{n_1 s_1^2 + n_2 s_2^2}{n_1 + n_2 - 2}\left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}\right)}}$$

σ_1 i σ_2 nieznane, ale $\sigma_1 = \sigma_2$ dla małej próby; $k = n_1 + n_2 - 2$

Populacja generalna przed (X_i) oraz po (Y_i) MODYFIKACJI

$z_i = y_i - x_i$ $\quad H_o: \mu_z = 0$

$$t = \frac{\bar{z}}{s_z}\sqrt{n-1}$$

$k = n-1$

Z_α N(0,1) : ROZKLAD.N.S.ODW

prawdopodobieństwo :

a) Test dwustronny ($H_1 : \mu \neq \mu_o$) : $\alpha/2$

b) Test jednostronny ($H_1 : \mu > \mu_o$ lub : $\mu < \mu_o$) : α

t_α : ROZKLAD.T.ODW

a) Test dwustronny ($H_1 : \mu \neq \mu_o$) : $\alpha/2$

b) Test jednostronny ($H_1 : \mu > \mu_o$ lub : $\mu < \mu_o$) : α

TEST DLA WSKAŹNIKA STRUKTURY (PROCENTU)

Populacja generalna ma rozkład dwupunktowy z parametrem **p .** Z populacji tej wylosowano próbę n-elementową (n>100) próbę. W oparciu o wynik tej próby zweryfikować hipotezę: **H_o : $p=p_o$** wobec hipotezy alternatywnej: **$H_1 : p \neq p_o$** , gdzie p_o jest hipotetyczna wartość parametru **p**

Statystyka testowa:

$$z = \frac{\frac{m}{n} - p_o}{\sqrt{\frac{p_o(1-p_o)}{n}}}$$

Gdzie m- liczba wyróżnionych elementów w próbie.
Statystyka z ma rozkład N(0,1)

Alternatywne podejście: p-wartości

(p –Value of a test)

Powyższa standardowa procedura wymaga przyjęcia arbitralnego poziomu istotności α a wynikiem weryfikacji jest odpowiedź binarna – albo statystyka testowa mieści się w przedziale ufności, albo nie.
(**Alternatywnym i nowocześniejszym**, choć mniej popularnym podejściem jest obliczenie zamiast tego surowej **p-wartości** prawdopodobieństwa popełnienia błędu I rodzaju) i podawanie jej jako wyników weryfikacji. Dzięki temu nie ma potrzeby przyjmowania a priori żadnych wartości α, pozwala to również na porównywanie istotności różnych konkurencyjnych hipotez statystycznych.

Definicja: **p-wartość** *(p-value)* testowania hipotezy jest to najmniejsza wartość α (poziomu istotności) , która prowadzi do odrzucenia hipotezy zerowej, H_o.

Mała p-wartość wskazuje na poparcie hipotezy alternatywnej $\mathbf{H_1}$
Duża p-wartość dostarcza mało argumentów na poparcie hipotezy alternatywnej

ĆWICZENIA

1) Z populacji generalnej pobrano losowo próbę $P^{(n)}$ (n-elementową).
Wyznaczone wartości dla tej próby wynoszą: x_{sr} = 136 g, s= 12 g.
Na poziomie istotności α=0,05 zweryfikować hipotezę: **H_o: μ = 148 g** gdy:

a) n=36, σ= 10 g, **H_1 : μ ≠ 148 g, H_1 : μ <148 g**
b) n=16, σ= 10 g, **H_1 : μ ≠ 148 g**
c) n=50 (σ nieznane), **H_1 : μ ≠ 148 g**
d) n=26 (σ nieznane), **H_1 : μ ≠ 148 g**

Wyznaczyć dla przypadków a-d: **p-wartości**

Definicja: **p-wartość** *(p-value)* testowania hipotezy jest to najmniejsza wartość α (poziomu istotności), która prowadzi do odrzucenia hipotezy zerowej, H_o.

Wyznaczanie p- wartości:

a) z próby wyznaczamy z_α (t_α)
b) korzystając z funkcji: **ROZKŁAD.N.S (ROZKŁAD.T)** wyznaczamy p=α

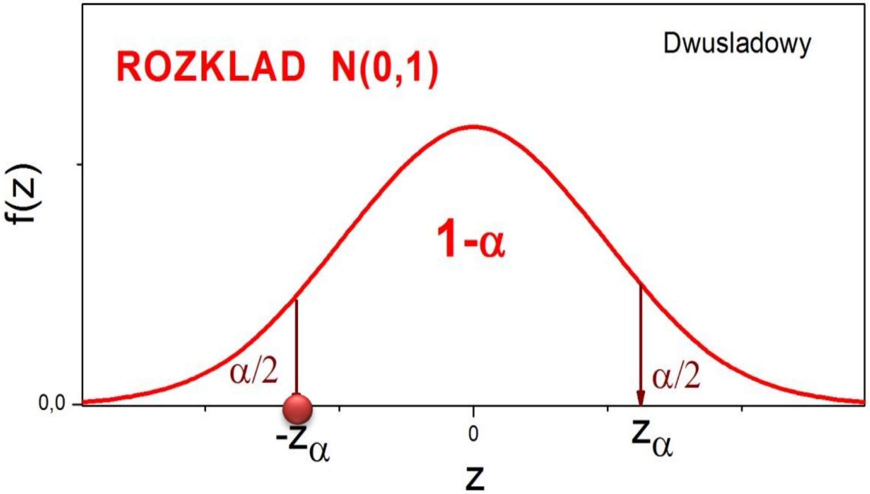

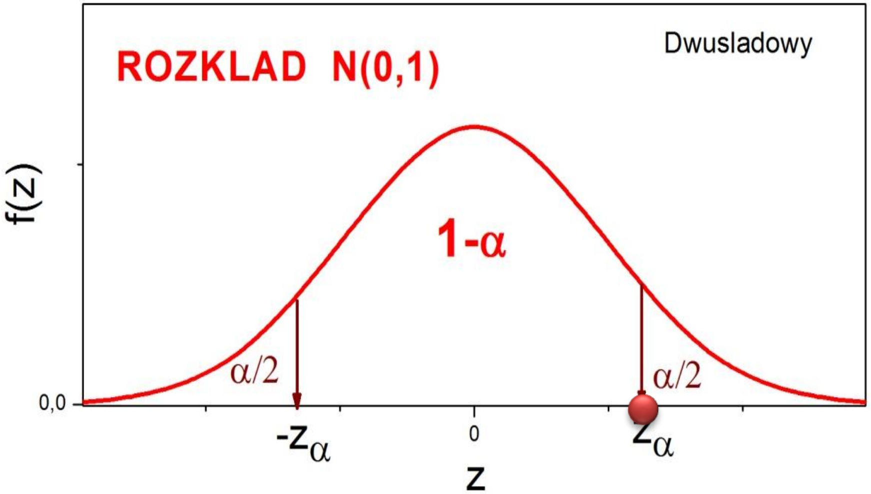

ĆWICZENIA c.d

1. Zmierzono czas reakcji u 8 kierowców przed i po wypiciu 100 g wódki, wyniki w sekundach następujące:

a) Przed wypiciem:
   0,22; 0,18; 0,16; 0,19; 0,20; 0,23; 0.17; 0,25

a) Po wypiciu:
   0,28; 0,25; 0,20; 0,30; 0,19; 0,26; 0,28; 0,24

Na poziomie istotności α=0,05 zweryfikować hipotezę , że wódka zwiększa czas reakcji. $t_z 3.90 > 1.895 = t_\alpha$ H_o odrzucić.

2. Na 800 zbadanych pacjentów, 320 miało grupę krwi ‘0’ . Na poziomie istotności α=0,05 zweryfikować hipotezę, że procent pacjentów z tą grupą krwi wynosi 35%. P=2,96> 1.96=$z_{\alpha;}$, Ho odrzucic\ć